МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

НАУКОВІ ПРАЦІ МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ ТА ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ

SCIENTIFIC WORKS OF INTERREGIONAL ACADEMY OF PERSONNEL MANAGEMENT

POLITICAL SCIENCES AND PUBLIC MANAGEMENT

Випуск 2 (78), 2025

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

УДК 34

Редакційна колегія

Семенець-Орлова І. А., кандидат політичних наук, доктор наук з державного управління, професор, директор Навчально-наукового інституту управління, економіки та бізнесу, Міжрегіональна Академія управління персоналом **(головний редактор)**

Дакал А. В., доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Жовнірчик Я. Ф., доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного управління та адміністрування, Національний авіаційний університет

Козирська А., доктор політичних наук, професор, керівник кафедри соціальної і культурної безпеки факультету наук про політику і безпеку, Університет Миколая Коперника у Торуні, Польща

Ковач В. О., доктор наук з державного управління, старший дослідник, провідний науковий співробітник відділу проблем фізичного захисту об'єктів критичної інфраструктури центру інформаційно-аналітичного та технічного забезпечення моніторингу об'єктів атомної енергетики, НАН України

Кондратенко О. Ю., доктор політичних наук, доцент, провідний науковий співробітник відділу теоретичних та прикладних проблем політології, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України

Копанчук В. О., доктор наук з державного управління, доцент кафедри кримінального права та процесу, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

Кульгінський Є. А., доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри стоматології, Київський міжнародний університет

Лясота Л. І., кандидат політичних наук, доцент, член Соціологічної асоціації України

Монолатій І. С., доктор політичних наук, професор кафедри політології, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Орел М. Г., доктор наук з державного управління, професор кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Пашина Н. П., доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології та міжнародних відносин, Маріупольський державний університет

Радченко О. О., кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Твердохліб О. С., доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри державного управління у сфері цивільного захисту, Інститут державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту

Толуб'як В. С., доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри менеджменту та публічного управління, Західноукраїнський національний університет

Шмаленко Ю. І., кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри соціології, Національний університет «Одеська юридична академія»

Яровой Т. С., доктор державного управління, доцент, Заклад вищої освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Katarzyna Radzik-Maruszak, dr hab, profesor, Fac Polit Sci & Journalism, Maria Curie-Sklodowska University in Lublin (Lublin, Poland)

Marek Pietraś, Professor, Dr. habilitated, Dyrektor Instytutu Nauk o Polityce i Administracji, Uniwersytet Marii Curie-Sklodowskiej w Lublinie (Poland)

Затверджено Вченою радою
Міжрегіональної Академії управління персоналом 24 вересня 2025 (протокол № 8)

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України
з питань телебачення і радіомовлення № 1173 від 11.04.2024 року (Ідентифікатор медіа R30-03894).
Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Приватне акціонерне товариство
«Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
(вул. Фрометівська, буд. 2, м. Київ, 03039, iapm@iapm.edu.ua, тел. (044) 490-95-00).
Мови розповсюдження: українська, англійська, польська, німецька, французька.

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
відповідно до Наказу МОН України № 320 від 07 квітня 2022 року (додаток 2) зі спеціальностей
С2 – Політологія; D4 – Публічне управління та адміністрування.

Видання індексується Google Scholar

DOI: 10.32689/2523-4625-2025-2(78)

Наукові праці МАУП. Політичні науки та публічне управління. 2025. Вип. 2 (78). Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2025. 218 с.

Публікуються статті науковців, які досліджують актуальні проблеми розвитку політики та публічного управління. Для науковців, викладачів, студентів та всіх, кого цікавить розвиток політичної науки та публічного управління в Україні.

ISSN 2523-4625 (Print) © Оформлення «Видавничий дім «Гельветика», 2025

ЗМІСТ

Олег АГАРКОВ, Григорій БУКАНОВ
УКРАЇНА В УМОВАХ ЦИФРОВОГО НЕОФЕОДАЛІЗМУ.....7

Володимир БАРЧУК
ЕКОСИСТЕМА СОЦІАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ:
ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ.....14

Віра БЕЗРОДНА, Наталя ЗАХАРЧЕНКО
КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ
ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОЄКТНОГО ПІДХОДУ
В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ.....21

Андрій БУЗАРОВ
ПІДТРИМКА УКРАЇНИ ВЕЛИКОЮ БРИТАНІЄЮ У ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ:
ЦІННІСНО-МОРАЛЬНИЙ АСПЕКТ.....27

Світлана ВНУЧКО
СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ В ГЛОБАЛЬНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ ВЗАЄМОДІЇ:
ВИКЛИКИ ФЕЙКІВ, МАНІПУЛЯЦІЙ І ПОСТПРАВДИ У ЦИФРОВУ ДОБУ.....34

Світлана ВОВК, Вікторія МЕДВЕДСЬКА
ПОЛІТИЧНИЙ МОНІТОРИНГ У СИСТЕМІ СУЧАСНОГО
ПОЛІТИЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ.....41

Віра ГАЛУНЬКО
КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ У НАДАННІ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ
ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....47

Юрій ГОЛОВЕНЬ, Григорій БУКАНОВ
ТРАНСФОРМАЦІЯ КОНЦЕПТУ ПОЛІТИЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....50

Михайло ГОРДІЄНКО, Сергій МИХАЙЛЕНКО
ДЕРЖАВНИЦЬКІ ВІЗІЇ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО
В АРТИКУЛЯЦІЇ В'ЯЧЕСЛАВА ЛИПИНСЬКОГО.....57

Рустам ГУЧЕНКО, Юрій КИРИЧЕНКО
СЦЕНАРІЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМ У КРИЗОВИХ УМОВАХ:
КОМПАРАТИВІСТСЬКИЙ АНАЛІЗ.....69

Зоряна ЖУПАН
СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....75

Андрій КОВАЛЬОВ
ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА ПОЛІТИЧНИЙ ПОРЯДОК ДЕННИЙ:
ОСНОВНІ КОНТЕКСТИ ПЕРЕТИНУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВЗАЄМОДІЇ.....84

Леся ЛЕВЧЕНКО
СПЕЦИФІЧНІ РИСИ КОНФОРМІЗМУ ТА НОНКОНФОРМІЗМУ
ЯК РІЗНОВИДУ ПОЛІТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ.....89

Тамара ЛОЗИНСЬКА
СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ В ГРОМАДАХ: ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ.....95

Катерина МАЙСТРЕНКО
СОЦІАЛЬНИЙ КОНТРАКТ У ВОЄННИЙ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД:
БАЛАНС БЮДЖЕТНОЇ СТІЙКОСТІ, ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ТА ГРОМАДСЬКОЇ ДОВІРИ В УКРАЇНІ.....102

Ірина МИЛОСЕРДНА, Катерина ВІДІМСЬКА
МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ М'ЯКОЇ СИЛИ ТУРЕЧЧИНИ.....107

Олександр НЕЧАЙ, Владислав ВОЛОБУЄВ
РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ФОРМУВАННІ ЕФЕКТИВНИХ ВЛАДНИХ РІШЕНЬ ПІД ЧАС ДЕМОКРАТИЧНОГО ТРАНЗИТУ.....**113**

Юрій ПРОКОПЕНКО
ЕВОЛЮЦІЯ ВИБОРЧИХ СИСТЕМ: ЯК СУЧАСНІ ДЕРЖАВИ ФОРМУЮТЬ ПАРЛАМЕНТСЬКЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО.....**119**

Наталія ПРЯМУХІНА
ДЕРЖАВНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РІВНОСТІ.....**128**

Владислав ПУСТОВАР
ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД І УКРАЇНСЬКІ ВИКЛИКИ.....**136**

Дмитро ПУШНЯК
ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ КОНЦЕПЦІЇ ЦИФРОВОГО ГРОМАДЯНСТВА У ВІТЧИЗНЯНІЙ ТА ЗАРУБІЖНІЙ НАУКОВІЙ ДУМЦІ.....**142**

Олексій РУСНАК
РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ У СТРАТЕГІЧНОМУ УПРАВЛІННІ: ВІД ЗАГРОЗ ДО ПРОАКТИВНИХ СТРАТЕГІЙ.....**148**

Валерій САВЧУК
ІСТОРИЧНА ЕВОЛЮЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ ГІБРИДНИХ ВОЄН: ВІД БІБЛІЙНИХ ТЕКСТІВ ДО АЛГОРИТМІВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ.....**157**

Інна СЕМЕНЕЦЬ-ОРЛОВА, Ганна КУЗЬМЕНКО, Ірина КАПЕЛІСТА, Алла ДАКАЛ
АНТИКОРУПЦІЙНІ ПРАКТИКИ В ПУБЛІЧНІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН, ВИКЛИКИ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ.....**163**

Інна СЕМЕНЕЦЬ-ОРЛОВА, Ганна КУЗЬМЕНКО, Алла ДАКАЛ, Ірина КАПЕЛІСТА
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ПРАКТИК У ПУБЛІЧНОМУ СЕКТОРІ.....**169**

Інна СЕМЕНЕЦЬ-ОРЛОВА, Ганна КУЗЬМЕНКО, Ірина КАПЕЛІСТА, Алла ДАКАЛ
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ ТА РОЗБУДОВА ДОБРОЧЕСНОСТІ.....**176**

Юрій СЛІПЧУК
ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ВРЯДУВАННЯ.....**180**

Ольга СОКУРЕНКО
ІНСТИТУЦІЙНІ ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....**187**

Олексій ТОЛМАЧОВ
ТЕХНОЛОГІЇ ПІДТРИМКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В ЗОНІ ЗАСТОСУВАННЯ СИЛ (ВІЙСЬК): УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ.....**194**

Андрій ФАЛЬКОВСЬКИЙ, Костянтин ПАЛАГНЮК
ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК АНТИКОРУПЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ.....**203**

Олексій ЧЕРНЕЦЬКИЙ
НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ КАДРОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ **209**

УДК 94 (477)
DOI https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-2(78)-9

Михайло ГОРДІЄНКО
кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи,
Яготинський інститут ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
ORCID: 0000-0003-2259-6004

Сергій МИХАЙЛЕНКО
кандидат історичних наук, доцент кафедри соціальної роботи,
Яготинський інститут ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
ORCID: 0009-0002-5949-5741

ДЕРЖАВНИЦЬКІ ВІЗІЇ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО В АРТИКУЛЯЦІЇ В'ЯЧЕСЛАВА ЛИПИНСЬКОГО

З'ясовуються концептуальні засади функціонування козацько-гетьманської держави як чинника українського націогенезу. Державницька політика Богдана Хмельницького розглядається у тісній кореляції із притаманними для нього якостями харизматичного лідера й ефективного соціального менеджера, що сприяє успішному веденню ним мілітарної боротьби повсталого українського народу за визволення від іноземного панування. Візія свободи гетьмана резонувала з прагненнями й інтересами усього тодішнього українського суспільства. Жертовність й героїзм національно-визвольних змагань під проводом Б. Хмельницького засвідчує готовність і прагнення українців боротися за свободу, демократію й суверенне буття.

Автор вважає, що виважене осмислення подій Хмельниччини здійснює теоретик українського консерватизму В. Липинський, який добре знав і польський, і російський варіанти прочитання тогочасної української історії. Державницькі візії Б. Хмельницького автор «Листів» трактує у консервативному вимірі як величний будівничий пафос становлення політичної суб'єктності українського соціуму. В. Липинський апелює до політичної діяльності Хмельницького, для якого власна територія й національні інтереси були абсолютно пріоритетними, з метою збереження тяглости українського державотворення. Саме «козацький період» історії України є ключовою віхою, найвищим злетом утвердження суверенної держави. Хмельниччина репрезентує точку біфуркації виборювання того соціального субстрату, на засадах якого постала сучасна українська державність. Сьогодні українці ведуть відчайдушну боротьбу з путінською агресією, щоб повністю й назавжди звільнитися від імперського поневолення та реалізувати мрію багатьох поколінь наших патріотів – жити у вільній і демократичній державі.

Щоб мати успіх у захисті й розбудові сучасної України, нам треба переймати досвід жертовних змагань попередніх поколінь, шанувати героїчний чин борців за свою землю і гідно продовжувати їхню справу. У консервативній доктрині В. Липинського національно-визвольна війна під проводом Б. Хмельницького розглядається як важливий етап у розвитку української політичної думки, національної свідомості українців та формування їх громадянського сумління. Боротьба з московським неоімперіалізмом сьогодні знову ставить на порядок денний апокаліптичний формат виживання українського етносу. Це актуалізує досвід Хмельниччини у здійсненні спротиву імперському поневоленню. В узагальнюючих рефлексіях наголошуємо на тому, що візії розбудови новітньої української державності мають спиратися на героїчний досвід національно-визвольної боротьби під проводом Б. Хмельницького і наслідувати його безкомпромісність у виборюванні цілісності України.

Ключові слова: *державність, гетьман, національно-визвольна боротьба, Б. Хмельницький, консерватизм, традиції, народ.*

Mikhailo Hordienko, Serhii Mykhailenko. STATESMAN VISIONS OF BOHDAN KHMELNYTSKY IN THE ARTICULATION OF VYACHESLAV LIPYNSKY

The conceptual principles of the functioning of the Cossack-Hetman state as a factor in Ukrainian nation-genesis are clarified. The statesmanship policy of Bohdan Khmelnytsky is considered in close correlation with his inherent qualities of a charismatic leader and an effective social manager, which contributes to the successful conduct of the military struggle of the rebellious Ukrainian people for liberation from foreign domination. The vision of freedom of the hetman resonated with the aspirations and interests of the entire Ukrainian society of that time. The sacrifice and heroism of the national liberation struggle led by B. Khmelnytsky testifies to the readiness and desire of Ukrainians to fight for freedom, democracy and sovereign existence.

The author believes that a balanced understanding of the events of the Khmelnytsky region is carried out by the theorist of Ukrainian conservatism V. Lypynsky, who knew both the Polish and Russian versions of the contemporary Ukrainian history well. The author of «Letters» interprets B. Khmelnytsky's state visions in a conservative dimension as a majestic building pathos of the formation of the political subjectivity of Ukrainian society. V. Lypynsky appeals to the political activity of Khmelnytsky, for whom his own territory and national interests were an absolute priority, in order to preserve the continuity of Ukrainian statehood. It is the "Cossack period" of Ukrainian history that is a key milestone, the highest rise in the establishment of a sovereign state. Khmelnytsky represents the bifurcation

© Гордієнко М., Михайленко С., 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

point of the struggle for the social substrate on the basis of which modern Ukrainian statehood emerged. Today, Ukrainians are waging a desperate struggle against Putin's aggression in order to completely and forever free themselves from imperial enslavement and realize the dream of many generations of our patriots – to live in a free and democratic state.

To succeed in protecting and developing modern Ukraine, we need to adopt the experience of the sacrificial struggles of previous generations, honor the heroic act of fighters for our land, and continue their cause with dignity. In the conservative doctrine of V. Lypynsky, the national liberation war led by B. Khmelnytsky is considered an important stage in the development of Ukrainian political thought, the national consciousness of Ukrainians, and the formation of their civic conscience. The fight against Moscow neo-imperialism today once again puts on the agenda the apocalyptic format of the survival of the Ukrainian ethnic group. This actualizes the experience of the Khmelnytsky region in resisting imperial enslavement. In generalizing reflections, we emphasize that visions of building a modern Ukrainian statehood should be based on the heroic experience of the national liberation struggle led by B. Khmelnytsky and imitate his uncompromising attitude in fighting for the integrity of Ukraine.

Key words: *statehood, hetman, national liberation struggle, B. Khmelnytsky, conservatism, traditions, people.*

Постановка проблеми. Громадянське сумління, політична свідомість й соціальна енергія Богдана (Зіновія) Хмельницького були спрямовані на досягнення головної мети – визволення українського народу від імперського поневолення й побудову самодостатньої держави європейського рівня. Йому вдалося багато зробити для реалізації цієї мети, однак передчасна смерть завадила довести цю справу до логічного завершення. До сих пір не вщухають дискусії в науковому середовищі й серед пересічного загалу щодо правильності політичної візії Хмельницького, стратегії і тактики його воєнних кампаній, доцільність тих чи інших коаліції тощо. Сьогодні інтерес до практик державотворення Б. Хмельницького визначається об'єктивною політичною реальністю. Україна знову знаходиться у вогні пекельної війни з москалями, які прагнуть не лише загарбати наші території, але й здійснюють геноцид української нації. Наразі, як і в добу Хмельниччини, **українці ведуть екзистенційну війну з путінською ордою за право на біологічне життя і соціальне існування.** Щоб не зазнати поразки у цьому герці, нам треба ретельно вивчати історичний досвід, вміло маневрувати у сучасній політичній кон'юнктурі, залучати ресурси цивілізованого світу в боротьбі з азійською деспотією. У цьому дослідженні ми акцентуємо увагу на мобілізацію вітчизняних ресурсів, починаючи від славетних подій історичної спадщини, зокрема успішними національно-визвольними кейсами Б. Хмельницького, й завершуючи розробкою власної технологічної зброї. Лише сукупність цих факторів забезпечує перспективи суверенного буття нації. Наразі нам відчутно бракує харизматичного лідера масштабу Б. Хмельницького для консолідації українського суспільства перед загрозою асиміляції. Тому наукова рефлексія спадщини Великого Гетьмана видається доцільною й актуальною.

Аналіз останніх досліджень. До висвітлення питань, пов'язаних із життям та державно-політичною діяльністю гетьмана України Богдана Хмельницького зверталося чимало дослідників у різні хронологічні періоди. Зокрема, означену тему досліджували такі вчені, як О. Апанович, М. Грушевський, Я. Дашкевич, М. Драгоманов, О. Забужко, П. Кононенко, М. Костомаров, В. Липинський, С. Михайленко, О. Салтовський, В. Смолій, та інші. Кожен з них діяльність гетьмана вивчав відповідно до сфери своїх наукових зацікавлень та ідеологічних переконань. У цьому дослідженні ми спробували з'ясувати державницькі візії Б. Хмельницького з методологічних засад теоретика українського консерватизму В. Липинського. **Новизна** нашого дослідження полягає у намаганні **провести аналогії між соціально-політичними проблемами доби Хмельниччини та інституційними викликами й національними загрозами, що постали перед Україною сьогодні.** Здобутки Козацької держави пояснюються тим, що Б. Хмельницький першим із державних провідників завдяки своїй харизмі й креативності піднявся на рівень визвольного чину й зумів мобілізувати націю на захист своєї ідентичності.

Особливо державницькі візії Хмельницького актуальні на етапі постколоніального буття української нації. Ми стверджуємо, що **сучасна війна з московією – це завершення процесу національно-визвольної боротьби Б. Хмельницького.** Нашому поколінню випала велика честь продовжити шляхетну справу Великого Гетьмана. Успішне виконання цієї історичної місії залежить від нашого громадянського сумління, політичної волі й національної свідомості.

Загалом, **політичний бекграунд Б. Хмельницького залишив по собі цілу низку дискусій**, суперечок та різноманітних інтерпретацій. Скажімо, імперська ідеологія царської, радянської й сучасної путінської пропаганди прагнуть показати правління Б. Хмельницького як антипольську візію і звеличити його прагнення до колаборації з москвою. Цей стереотип треба розвінчувати кваліфікованими

науковими аргументами та об'єктивними історичними фактами. Тому, **метою** цієї статті є рефлексія верифікованих історичних фактів, наукових аргументів, концептуальних артикуляцій В. Липинського, що пояснюють здобутки і невдачі політики Богдана Хмельницького в розбудові української державності та їх значення для сучасного політогенезу.

Виклад основного матеріалу. Українці як волелюбна нація завжди прагнули до створення власної держави. Довголітнє поневолення нашого народу сусідніми імперіями дошкульно понівечило його свідомість, насильно нав'язуючи чужу мову, віру, культуру. Полонізація і русифікація разом з фізичним геноцидом знекровлювали народ, руйнували його характер, ментальність, особисту гідність. Але ніхто не спромігся здолати генетичний код українців, волю нації до свободи. Тільки змінюється політична кон'юнктура українці знову беруться за відродження своєї суб'єктності. На порядку денному пострадянського етапу буття українського соціуму постало завдання великої історичної ваги: розбудова соборної національної держави на основі демократичних цінностей і європейських стандартів, що забезпечує цивілізаційний поступ. На цьому шляху виникають всілякі труднощі й перепони зовнішнього і внутрішнього характеру. Українську державність руйнує не тільки російська пропаганда та захоплення наших територій путінською ордою, а й корумпованість і дилетантизм владних структур. Сьогодні відбулася приватизація української держави олігархічно-клановими угрупуваннями, які прикриваються псевдодемократичними процедурами. **Цю соціальну аномалію треба якомога швидше подолати.** Успішна реалізація вітчизняного державотворення новітньої доби потребує засвоєння досвіду національно-визвольних змагань українців від найдавніших часів до сьогодення.

Вже наприкінці X – на початку XI ст. слов'янські племена створили могутню національну державу українців – Київську Русь, що плідно розвивалася в соціально-економічному й політичному вимірах, а християнство забезпечило її духовну єдність. Історична місія наших пращурів полягає в тому, що **Київська Русь ціною власної державності захистила народи Європи від монголо-татарської навали.** Втрата державності означало подальшу інкорпорацію українських земель до складу могутніх імперій. Це, здавалося, остаточно знівелює традиції утвердження національної державності України. Однак рішуча опозиція українців чужоземному пануванню і прагнення до самостійності наприкінці XV ст. породжують ексклюзивне явища політичної самоорганізації соціуму – козацтво. Воно взяло на себе місію виборювання держави та її політичну легітимацію. Процес інтенсивного становлення козацтва припадає на XVI – першу пол. XVII ст. і супроводжується виробленням демократичних принципів соціального устрою та мобілізацією унікальної військово-політичної організації – Запорозької Січі. Сюди тікали селяни від нестерпного гніту феодалів, створюючи осередок вольності. В умовах колоніальної залежності нашого народу Запорізька Січ перебрала на себе функції і статус Української держави.

В історичній науці феномен козацтва інтерпретується у широкому діапазоні – від пафосного прославлення до брутального засудження. Ми вважаємо, що виважене осмислення перебігу подій цього етапу нашої історії здійснює теоретик українського консерватизму В. Липинський. На думку М. Слабошпицького, «історика Липинського цікавило передовсім XVII століття в Україні, зокрема, козацька революція і все з нею пов'язане. Він добре знав і польський, і російський варіанти прочитання тогочасної української історії. Перший трактував події Хмельниччини як бунт охлосу, як політичну деструкцію. Другий – як порив українських православних до російських єдиновірців, до «братнього» альянсу України з Московією, в якому Україні відводилася роль безправної колонії. Був ще й третій варіант інтерпретації тогочасних подій, що належав українській народницькій історіографії; це – «стихійне змагання селянсько-козацьких мас до справедливого суспільного устрою», як сформулював його найвиразніший мотив Іван Лисяк-Рудницький. Липинський бачив у Хмельниччині величний будівничий пафос державотворення. Козацьке ядро притягувало до себе людність усіх без винятку станів тогочасної України, що поєднали зусилля під прапором визвольної війни. «З особливою увагою досліджував Липинський перетворення гетьманського уряду з суто військової установи на територіальну владу монархічного характеру, з виразним нахилом до спадковости, – пише вже згадуваний І. Лисяк-Рудницький. – Проте гетьманська влада часів Хмельницького, хоч і авторитарна, не була деспотичною: її обмежували права й вольності лицарського козацького стану, який колективно брав участь в управлінні державою і члени якого користувалися особистою свободою… Таким чином, суспільно-політичний устрій тодішньої України засадниче відрізнявся від польської анархічної шляхетської демократії, так і від москов-

ського східного деспотизму, де все населення від верхів до низів уважалося за рабів царя» [13, с. 150].

На відміну від представників народницької школи, В. Липинський вважав, що **національна держава відіграє конструктивну, творчу роль в соціальній консолідації та прогресивному розвитку суспільства.** Найвищий злет духовності, національної свідомості, всі здобутки в культурі, економіці, політиці як в минулому, так і в сучасному, Липинський пов'язував з тими періодами, коли Україна мала власну державність. Лише колонізація і панування на українській землі чужих держав, привело, на його думку, до занепаду та деградації власної державно-політичної організації.

У добу Хмельниччини козацтво фактично репрезентує національні інтереси українського народу і стає провідною верствою визвольної боротьби. Волелюбні традиції українців, їх прагнення до суверенної державності знайшли втілення у всенародній визвольній війні під проводом Б. Хмельницького. Бунтівний гетьман неодноразово заявляв, що його мета – звільнити всі українські землі, об'єднавши їх у самостійну державу. Уже в ході розгортання військових подій стало зрозуміло, що наміри повсталого народу далеко переростають межі козацького автономізму. Українці прагнуть повної незалежності від Польщі та Московії. Було чітке усвідомлення того, що лише **існування національної держави забезпечить гідне місце українського народу в європейському просторі.** Такі масштабні амбіції пов'язані з розмахом народного повстання, зрілою національно-політичною свідомістю козаків і селян, зміцненням авторитету Хмельницького серед населення, перехід на його бік української шляхти й духовенства.

Утвердженню ідеї самостійної державності сприяв фактор харизматичного лідера, що уособлював Б. Хмельницький. Відомий український історик О. Апанович констатує: «Жодний з історичних діячів давніх століть нашого народу не може зрівнятися з Богданом Хмельницьким за кількістю створених праць про нього. Важко навіть перелічити види наукових розвідок і творів художньої літератури й мистецтва, в яких описується, досліджується, замальовується, згадується постать Богдана Хмельницького. Наукові монографії, статті, розвідки і документальні публікації, записки, мемуари і спогади… Народ у своїй творчості: історичних піснях, думах, легендах, переказах, прикладному мистецтві – приділяє особливу увагу славетному козацькому гетьманові. Про нього написано романи, повісті, оповідання, поеми, драми, створено кінострічки, картини і скульптури… Цей загальнолюдський доробок свідчить про глобальний інтерес до нашого славного предка і визначається загальноєвропейським характером подій, у центрі яких він перебував. Історія підняла на своїх хвилях українського гетьмана тому, що він втілив прогресивні вимоги своєї доби в історичній обстановці існування України. Богдан Хмельницький належить до тих типових постатей доби, що дала світові в різних країнах видатних діячів політики, науки, культури, наділених найрізноманітнішими талантами. Люди великих пристрастей і могутнього інтелекту, вони піднялися до найвищих щаблів тодішньої освіченості і виявили себе водночас в кількох галузях і сферах людської діяльності» [1, с. VIII]. На думку О. Апанович, українське життя XVI–XVII ст. виховало Б. Хмельницького саме таким, яким він став, – вождем повсталого українського народу в боротьбі за визволення від іноземного панування. На постаті великого гетьмана Богдана, немов у фокусі оптичної лінзи, зійшлися прагнення й інтереси усього тодішнього українського суспільства.

Політична харизма і військова звитяга Б. Хмельницького реалізувалася передусім у визвольній боротьбі проти чужоземного панування. Перебуваючи в кільці зовнішніх ворогів (турецько-татарські набіги, польсько-шляхетський протекторат, повзуча агресія московського самодержавства), українська нація балансувала на межі свого існування. Результатом переможної війни українського народу проти польської шляхти було утворення козацько-гетьманської держави. Успішні військові дії зміцнюють дух, загартовують волю і сприяють кристалізації базових принципів політичної доктрини Б. Хмельницького. Її концептуальну основу визначає **національна державна ідея, що вперше була сформульована в історії вітчизняної суспільно-політичної думки і реалізована у практичній площині.** Козацтво здобуває авторитет у тодішньому соціумі й займає статус провідної верстви в країні. Разом з частиною української шляхти козаки стають організуючою й правлячою верствою суспільства та здійснюють інтенсивну розбудову національної державності.

Відновлену Українську державу Б. Хмельницький розглядав як спадкоємницю княжої Русі, що свідчить про консервативну тяглість державотворчих традицій на українських землях. В основу ідеології консерватизму ставиться **пріоритет існування держави над потребами та інтересами нації.** Звідси найбільш сприятливою і придатною формою державного правління в Україні, вважає

Липинський, є **консервативно-монархічна влада.** Ознайомившись з основними західноєвропейськими суспільно-політичними теоріями, власні дослідження теорії державності Липинський здійснює на основі історичних екскурсів, бажаючи тим самим довести необхідність саме монархічного ладу для України і обґрунтувати його легітимність.

Як вважає О. Салтовський, попри те, шо на території України того часу формувався республіканський устрій з виборністю всіх його ланок, «влада гетьмана, завдяки величезному авторитету і харизмі Б. Хмельницького, була практично необмеженою. Хоча у своїх діях йому доводилось постійно рахуватись з авторитетом своїх соратників та республіканськими прагненнями козацької маси – так званої черні… Сам же Б. Хмельницький все більше схилявся до необхідності встановлення в Україні класичної для тогочасної Європи форми правління – спадкової монархії. Прекрасно розуміючи, що сусідні монархи не визнають рівним собі в праві керувати власною країною людину немонаршого роду, гетьман прагнув реалізувати план легітимації Української держави шляхом створення місцевої династії, порідненої з європейськими монаршими домами» [11, с. 63]. В умовах перманентної зовнішньої експансії міцна вертикаль влади гетьмана як і використання авторитарних методів управління мали свою доцільність. Однак формування підвалин монархічної форми правління і заснування власної династії завадила смерть Б. Хмельницького. Таким чином, ідея «української монархії» на чолі з «кланом Хмельницького» в політичній системі Козацької держави не була реалізована.

Хоча ідея вертикалі авторитетної влади займає чільне місце в ієрархії консервативної ідеології. В українській політичній науці створюється потужній консервативний напрям, теоретиком якого був В. Липинський і його послідовники – С. Томашівський та В. Кучабський. Звичайно в консервативному таборі існував ідейний плюралізм, але концептуальні підходи були єдині. Всі вони сповідували однакові критерії історичної оцінки: самодостатня вартість людини, етичні засади гідності та честі, релігійний етос, українська держава з її конкретною формою правління. Головні причини втрати державності України вони вбачали у внутрішній роз'єднаності самого українського народу, акцентували увагу на провідній верстві – еліті. Невдачі у визвольних змаганнях українського народу, на думку консерваторів, не є випадковими. **Політична боротьба, яка не спирається на власну історію, національну традицію, державницький досвід, приречена на поразку.** Занепад української державності у більшості випадків обумовлений домінуванням соціалістичної чи ліберально-демократичної ідеології і браком націоналістичних й консервативних політичних візій.

Сьогодні консервативні цінності також перебувають на маргінесі політичних процесів і потребують інтелектуального дискурсу й наукової рефлексії. Сучасний дослідник консерватизму Р. Скрутон стверджує: «Консерватизм, який я захищатиму, каже нам про те, що ми колективно успадкували добрі речі, які маємо прагнути зберегти… Можливість прожити наші життя так, як нам хочеться; захист неупередженого закону…; захист навколишнього середовища, як спільного активу, який не можна захопити чи знищити за забаганкою інтересів людей при владі; відкрита і спрагла до пізнання культура, яка сформувала наші школи й університети; демократичні процедури, які дають нам змогу обирати представників і ухвалювати власні закони, – ці та інші речі нам добре знайомі й сприймаються як даність. Тепер усе це під загрозою. І консерватизм є раціональною відповіддю на цю загрозу» [12, с. 8]. Якщо екстраполювати ці роздуми на українські соціальні реалії, то **пріоритетною політичною цінністю, яку нам треба утверджувати і захищати є інститут держави.** Сьогодні українську державу треба боронити від зовнішньої агресії, а в майбутньому – розбудовувати її соціальну інфраструктуру й удосконалювати політичні інститути.

«Недержавність» – так називає Липинський нашу хворобу, яка зовсім інша за своїми зовнішніми ознаками ніж «поневоленість». Для Липинського **власна держава – це синонім влади власної аристократії.** Поза межами цілісного державного утворення вчений не уявляє існування нації. Звідси його однозначна позиція: «як не може бути нації без своєї власної національної аристократії, так не може бути національної аристократії, а значить і нації, без своєї власної держави» [3, с. 211]. Саме державницька ідея, за Липинським, є важливою детермінантою національного поступу. Лише незалежною державою може дана нація захистити свою власну матеріальну і духовну культуру.

Процес становлення національної державності може розраховувати на успіх, за Липинським, якщо він спирається на власну свідому верству лідерів та організаторів – політичну еліту. Відсутність патріотичної аристократії позбавляє націю можливості самоорганізо-

вуватися, створити свою державу. Найефективніший метод підкорення завойовниками великого народу – це періодичне нищення його еліти, найсвідомішого державотворчого прошарку будь-якого етносу. Багато таких прикладів, на жаль, фіксує історія соціально-політичного буття українського народу. «Нації, які від здегенерованої феодальної олігархії до... монархії перейти не змогли, – говорить Липинський, – нації, серед яких в цей критичний момент переміг принцип антігромадський, егоїстичний, і які не здатні були витворити нової національної аристократії – заплатили за це своїм упадком і довголітньою руїною, як це сталося, наприклад, з нацією польською, українською і багатьма іншими» [3, с. 135]. **Деградація політичної еліти суспільства вченим розцінюється як основний чинник його національно-державної руїни.** Дослідник переконаний в тому, що основа і початок кожної нації: земельна українська аристократія ще ніколи – за винятком кількох коротких літ панування Великого Богдана – в Україні реально не управляла. Політичне керівництво, на його думку, очолювала у нас не хліборобська, земельна «класократія», а чиновна, озброєна «охлократія».

Спираючись на ґрунтовний джерельний матеріал і на польські архіви, в одній із перших великих наукових збірок, що має назву «Z dziejow Ukrainy» («З історії України») Липинський документує масову участь української шляхти в повстанні Б. Хмельницького і ту величезну жертовність, яку ця шляхта принесла для побудови української держави. Разом з тим дослідник вказує на ті вади, котрі шляхта успадкувала від Польської Речі Посполитої і котрі привели нову українську державу до занепаду. На особливу увагу заслуговує монографія «Станіслав Михайло Кричевський», яка була вперше надрукована в 1912 р. на сторінках збірника «Z dziejow Ukrainy», якій пізніше було дано заголовок: «Участь шляхти у великому українському повстанні під проводом гетьмана Богдана Хмельницького». В ній залучення української шляхти до національно-визвольної боротьби в Україні 1648–49 років В. Липинський вважав переломною для всієї нашої історії.

Поряд з цим вчений слідкує за долею Станіслава Кричевського до переходу його на бік повстанців, потім перетворення в лідера визвольних змагань, а накінець, автор змальовує його як героя, що віддав життя за національну незалежність. Кричевський являється символом українського шляхтича, смерть якого не була даремною, адже він урятував козацького гетьмана від розгрому, а Україну від ворожої окупації. Постать Кричевського видається Липинському прикладом і певним орієнтиром для свого власного життя і поведінки. На схожість становища обох сполонізованих шляхтичів, відділених один від одного майже трьома століттями, звертають увагу багато дослідників.

Глибокий аналіз історії української державності В. Липинський здійснює для того, щоб показати, як у дуже складних умовах боротьби України з своїми ворогами на кількох фронтах творилася і діяла за Хмельницького політична верства. Саме ці питання вчений хоче висвітлити на сторінках своєї основної історичної праці «Україна на переломі 1657–1659. Замітки до історії українського державного будівництва в XVII-ім столітті» (Відень, 1920). Ця робота, написана заново українською мовою, містила розширену версію основних положень його попереднього дослідження «Два моменти з подій історії України: 1) На вершині могутності; 2) На переломі».

Темою нової версії монографії Липинського є створення Богданом Хмельницьким провідної української верстви та будівництво за її допомогою української держави. В цьому дослідженні Липинський намагається духовно переосмислити минулі поразки визвольної боротьби українців на тлі невдалих спроб відновлення власної державності його сучасниками. В процесі викладу він обґрунтовує усі найважливіші з його точки зору завдання української аристократії, а також вузлові соціально-політичні та історичні проблеми в рамках козацької революції XVII століття: Переяславську угоду; необхідність гетьманського самодержавства, але не за московським зразком, а за зразком європейським, у якому керівник держави, як і всі громадяни, підкоряється законові; **необхідність дідичної (спадкової) влади гетьмана, який може гарантувати неперервність державної влади і традиції та вберегти державу від наслідків боротьби за владу;** європеїзація України та аграрно-економічні трансформації на основі приватного землеволодіння; характеристика методів, якими Хмельницькому вдалося створити провідну політичну верству.

Серед цього комплексу державотворчих питань, які піднімаються в праці «Україна на переломі», автор чітко окреслює її спрямування: «Особливо бажав я зазнайомити своїх сусідів і найближчих мені по крови й вихованню земляків з тими епохами нашої історії, коли предки над будуванням власної держави працювали. Найважливіша з тих епох є Хмельниччина. Її науковому дослідженню, пізнанню історичної правди тих героїчних часів, з

котрих виросло все наше сучасне життя і без зрозуміння котрих не можна зрозуміти сучасности – присвячена більшість моїх історичних студій, в тім числі і студія понизча» [4, с. 2].

Застосовуючи аналітично-концептуальний метод дослідження розвитку Української козацької держави від автономізму до майже повної незалежності, Липинський акцентує увагу на формуванні національної еліти (аристократії) та ролі видатної особи – Гетьмана Богдана Хмельницького в становленні державності України. Монографія присвячена кінцевому періодові діяльності Б. Хмельницького, «коли він з речника козацького автономізму в межах Речі Посполитої виріс на суверена самостійної держави Війська Запорізького» [4, с. 138]. Основні державотворчі ідеї роботи В. Липинського «Україна на переломі» варті особливої уваги.

На початку монографії В. Липинський досить влучно зазначає: «Наша дотеперішня історіографія, розвиваючись під впливом трьох чинників: ідеології державности російської, ідеології державности польської і національно-культурної демократичної і недержавної ідеології української не дає відповіді на питання, котрі виходять поза рамки того, так чи інакше ідеологічно обмеженого, досліду нашої минувшини» [4, с. 17]. Дійсно, польська інтерпретація Хмельниччини полягала в тому, що **козацькі повстання проти Польщі були бунтами варварів проти вищої цивілізації.** Росіяни історичне значення Хмельниччини трактували як підготовку до «возз'єднання» України з Московським царем, що слугуватиме базою модерної Російської імперії. Пояснення українськими народниками XIX ст. національно-визвольного руху під проводом Б. Хмельницького носило більш реалістичний характер, але не позбавлене політичних ілюзій. Вони розглядали його як стихійне прагнення українського народу до справедливого, вільного суспільного ладу.

Погляд Липинського в цьому відношенні був радикально відмінним. **Доба Хмельниччини тлумачиться ним як величний будівничий пафос державотворення.** Конструктивні елементи державницьких поглядів Липинського простежуються не тільки в монографії «Україна на переломі», це притаманно для всієї його як наукової так і практичної діяльності.

Тому Ярослав Пеленський, як і багато інших політологів, стверджує: «В'ячеслав Липинський – засновник державницької школи в українській історіографії і політичній думці – був першим українським політичним теоретиком, який вже до Першої світової війни, а зокрема внаслідок провалу державного будівництва у революції 1917–1920 рр. усвідомлював першорядне значення держави в історичному розвитку народів і світової цивілізації. Він вважав, що держава, особливо національна, відіграє творчу роль в організації, керуванні та захисті суспільства. Одночасно, і це також вже у ранньому періоді своєї суспільно-політичної діяльності, він утвердився в думці, що українська держава повинна бути незалежною і національною в сенсі тогочасного і, до речі, сучасного західного історико-соціологічного, політичного і юридичного розуміння» [7, с. 16]. Але справу української державності завжди губила відсутність єдності між українцями.

В центрі уваги автора праці «Україна на переломі 1657–1659 роки» стоїть будівництво української держави в останні роки правління Богдана Хмельницького, з наголосом на процесі формування її провідної верстви. Тут Липинський розглядає історичну реальність в широкому контексті, у сукупності всіх суспільних процесів, не абсолютизуючи конкретні події та факти минулого, аналізуючи їх як прояв діяльності окремих особистостей та цілих народів у суспільно-політичній взаємодії. Всі історичні процеси обґрунтовуються ним з використанням великої джерелознавчої бази, крізь призму власного світогляду. Тому інтерпретація та оцінка соціальних явищ В. Липинським набирає філософсько-узагальнюючого звучання. Він актуалізує події через розкриття індивідуальних доль людей, поколінь, аналізуючи історичні етапи становлення та розвитку держави.

Безумовним історичним фактом є те, що Хмельниччина змінила геополітичний простір Східної Європи, насамперед, суттєво вплинула на такі країни, як Польща, Україна та Росія. Національно-визвольна боротьба українського народу позбавила Польсько-Литовську Річ Посполиту колишньої територіально-політичної могутності. Глибинні суспільно-політичні трансформації викликало підписання Переяславської угоди між Україною і Росією. Ця подія набула широкого тлумачення серед науковців.

Даючи відповідь своїм опонентам, які звинувачують Б. Хмельницького в укладанні союзу з Росією, що спричинив пізніше руїну козацької республіки, В. Липинський пояснює: «На Переяславську Умову ми звикли дивитись крізь призму пізніше витвореної Переяславської Легенди. А, власне, треба виразно одрізняти ці дві абсолютно різні форми одного і того самого історичного факту. Переяславська Легенда повстала під час руїни козацької

державності, сучасні ж свої ідеологічні форми прибрала вона лише по полтавськім погромі і повнім знищенні за Мазепи самостійницько-державних намірів української козацької аристократії. В сій своїй послідній формі вона гласить, що «народ малоросійський» під проводом свого Гетьмана Хмельницького, визволившись від Польщі, добровільно пристав до одновірної Московської держави... В той спосіб Переяславська Легенда лягла в основу теорії «возсоединение Руси» [4, с. 28].

Треба зазначити, що поняття «легенда», яким послуговується в своїй аргументації Липинський, у новому значенні, тобто, не як «незасвідчене оповідання народного, казкового характеру», а в сенсі свідомо деформованого уявлення про реальні події чи історичні особи, активно вживали на зламі XIX і XX століть такі відомі вчені як Віктор Гюго, Жорж Сорель, Моріс Баррес, та ін., намагаючись довести, що «легенди» чи «міфи» мають характер формуючих суспільно-історичних сил і що вони часто є більш вагомими для ходу історії, ніж те, що відбувалося в дійсності. Однак легенди або політичні міти бувають різного характеру. Вони можуть створюватися як з метою якісно нових прогресивних перетворень, так і для деструктивних цілей. На жаль, впродовж віків деструктивною міфологією був пронизаний світогляд української інтелігенції. Як стверджує О. Забужко: «Росія як імперія, з усім її, дотепер незмінним raison d'etre – це наш власний витвір: ідеологічний та політичний проект українських еліт доби релігійних воєн XVI–XVII ст., які вбачали у створенні православної імперії з «серцем» у «Малій Росії» найбільш оптимістичний спосіб усунення двох натоді фундаментальних для України загроз, турецької з Півдня і польської з Заходу, з додатковим бонусом – збереженням та поширенням свого духовно-політичного впливу на величезні нові території» [2, с. 11–12]. Інша політична міфологема – Переяславська угода Хмельницького з московією 1654 року. Саме **політичний деструктивізм, доводить Липинський, властивий «Переяславській легенді». Адже вона була ефективною зброєю в руках Росії, за допомогою якої відбувалося підкорення України аж до повної її асиміляції.** Згодом цю легенду використовували певні кола української шляхти для мотивації своєї співпраці з москвою.

У новий час легенда «братнього возз'єднання» стала штучно насаджуватись, що призвело до деформації мислення українського народу, викривлення його свідомості в бік московської державності. Міфологема про те, що Богдан Хмельницький впродовж усього періоду визвольних змагань прагнув об'єднання з Росією, успішно розвінчується науково виваженими аргументами В. Липинського. Зокрема, в роботі «Україна на переломі» він пише: «...Його умова з Москвою в р. 1654-ім була таким самим випадковим союзом зверненим проти Польщі й заключеним для визволення України з-під гніту Польщі, якими були всі його попередні такі ж самі союзи з Кримом, а, перш за все, з Туреччиною... В боротьбі з Польщею Цар заступив місце Султана, й тільки» [4, с. 29]. Отже, в тодішньому ворожому оточенні «це була та легальна форма відділення України від Польщі, котра робила для Гетьмана Хмельницького і для тодішніх будівничих Української Держави Переяславську Умову необхідною» [4, с. 32].

Характерно, що Липинський вважав Переяславський договір «Мілітарним союзом у першій мірі», який мав служити українським державним інтересам. Б. Хмельницький сподівався, що союз з Москвою дозволить прилучити до України її територію – Галичину, Волинь, Полісся і привести до абсолютної й легальної емансипації від Польщі, що становить правно-ідеологічну суть Переяславського договору. На відміну від багатьох дослідників минувшини, В. Липинський стверджує, що основні пункти Переяславського договору сформульовані дуже ясно і кожна із сторін мала змогу зафіксувати свої інтереси. Але різниця політичних цілей України і Москви була причиною того, що вони по-своєму трактували цю угоду. Подальший хід подій показує, що ігнорування Росією Переяславського договору, мало катастрофічні наслідки для українського народу. Це дає підстави сучасним політологам робить критичну оцінку добровільного об'єднання Хмельницького з москвою.

Точкою відліку українсько-російських взаємовідносин професор Я. Пеленський вважає 1654 р., коли в результаті Переяславської угоди козацька Україна перейшла під зверхність московського царя. На думку вченого: «Стосунки між двома народами ніколи не були задовільними для них обох і, в першу чергу, для українського, оскільки перебування України у складі Російської імперії і Радянського Союзу було і залишається для неї "пропащим часом". Українці платили і досі платять неймовірно високу ціну за свою небажану приналежність до Російської держави не лише економічним та культурним занедбанням, але й демографічно-біологічними втратами» [9, с. 92].

Один з провідних мотивів «України на переломі» – **звеличення генія Б. Хмельницького як вождя національної револю-**

ції та державного діяча. В. Липинський зробив ґрунтовний аналіз політики Гетьмана, з'ясувавши детально останні роки його життя і діяльності як будівничого самостійної Української держави. Звертаючи увагу на творчі, конструктивні моменти в діяльності Гетьмана В. Липинський висвітлив весь розмах його міжнародної політики і широту політичних планів. Б. Хмельницький досягав свого становища завдяки власному генієві й особистим якостям. Характеризуючи Хмельницького як: «Мойсеєм, оборонцем, визволителем і освободителем народу з неволі ляцької, в знак того Богданом: од Бога даним – названого» [4, с. 81], вчений схильний вбачати в ньому особливого провідника українського народу й конструктивного творця козацької держави.

Спираючись на теорію ідеальних типів панування Макса Вебера, **В. Липинський виявляє об'єктивні ознаки перетворення Б. Хмельницького в харизматичного лідера,** що, за Вебером, уособлює такий тип політичного діяча, при якому влада над іншими ґрунтується на вірі в особливі, надлюдські, магічні здібності правителя. Більшість людей переконані, що він покликаний виконувати наперед визначену місію. Це зумовлює послух підлеглих. Тут влада випливає із особистих якостей правителя, а не від безособового права. Підлеглі вірять, що харизматичний лідер принесе бажане, нове. Саме такими правителями М. Вебер вважав керівників революцій, досвідчених далекоглядних політичних діячів, релігійних лідерів.

Покривджений польським магнатом та вигнаний із свого Суботова, майбутній керівник національно-визвольного руху України Б. Хмельницький тікає в Запоріжжя, щоб підняти всіх невдоволених магнатським пануванням і відібрати у Річпосполитої власний маєток. Але після тріумфального в'їзду до Києва та урочистої зустрічі представниками цілої нації, як од Бога даного визволителя, і одержання після Патріаршого благословління титулу «Князя Руси» – Богдан Хмельницький стає справді народним лідером. «Перше я воював за свою шкоду і за свою (козацьку) кривду, тепер буду воювати за віру православну нашу» [4, с. 91]. Ці щирі, знамениті слова Гетьмана Липинський трактує як вияв глибокого морально-психологічного перевороту свідомості Б. Хмельницького, та зміну всієї козацької психіки. Рішучий намір перейти від боротьби за козацькі кривди до боротьби за інтереси всієї нації та православну віру і українську державу – свідчить про уособлення Б. Хмельницьким державотворчих рис харизматичного національного лідера.

Високо оцінюючи Б. Хмельницького як талановитого держаного діяча, Липинський наводить цікаві порівняння його постаті з такими відомими особистостями, як Петро І та Кромвель. «Ми забули вже, – пише Липинський, – що з нації нашої вийшов один з найбільш геніальних державних мужів Східної Європи, який для України зробив більше, ніж слушно прозваний «Великим» Петро зробив у п'ятдесят літ пізніше для Московщини. Бо Петро Великий тільки реформував готову вже державу, тільки європеїзував готовий татарський державний поміст... А Богдан Хмельницький творив нову європейську державу і відбудовував націю серед гуркоту падаючих румовищ старої, ним же розваленої Річпосполитої» [4, с. 147]. В умовах татарської і московської небезпеки, політика Гетьмана орієнтується на західноєвропейську культуру.

Порівнюючи Хмельницького з Кромвелем як уособлення Заходу і Сходу Європи, Липинський вважає, що український Гетьман вирішував набагато складніші політичні завдання, адже в його розпорядженні не існувало вишколеного війська, патріотичної інтелігенції, засобів старої держави – все це потрібно було створити. Тому дослідник категорично відкидає руйнівні елементи діяльності Хмельницького. Творча політика останніх років правління Гетьмана **забезпечила повну емансипацію України з під влади польського короля,** та відновленням прав римо-католицької і православної української шляхти.

Попри відстань у часі В. Липинський гадає, що **українці ще й досі живуть недоруйнованими останками Хмельниччини – нічого вагомого до них не додавши.** Це може виступати, в розумінні вченого, доказом не так «дрібноти пізніших українських поколінь, як геніальності й величі Того, до кого й досі на протязі двох із половиною століть ніхто на Україні не доріс» [4, с. 147–148], що значно ускладнює виборювання української державності.

Ми схильні вважати, що з огляду на політичні, військові та організаційні здібності Богдана Хмельницького, В. Липинський цілком справедливо акцентує увагу на конструктивних аспектах політичної діяльності Великого Гетьмана, змальовуючи його як одного з геніальних державних діячів України. Інша справа, що суб'єктивний фактор домінує в ідеології вченого під час створення довкола особистості Хмельницького міфу великої людини, як, до речі, він робив це стосовно вищезгадуваного козацького полковника Станіслава-Михайла Кричевського. Однак на думку Я. Пеленського, створення Липинським культу-міфу великої

людини слугувало засобом до пробудження та стимуляції національної й історичної свідомості суспільства [6, с. 141]. У пізніших творах, зокрема, у «Листах до братів-хліборобів», вчений позбувся неоромантичного підходу до історії, в тому числі перевищення в ній ролі видатних осіб, змінивши його на соціологічний та теоретичний аналіз співвідношення між державою, елітою і суспільством.

Одним з ключових чинників організації нової держави доби Хмельниччини був процес реасиміляції – повороту до своєї нації – старої зденаціоналізованої української аристократії, що набуває в другій половині правління Гетьмана значних розмірів. «Уникнути страшної небезпеки, – пише Липинський, – й не стати сліпим знаряддям в чужих руках удалось Великому Гетьману перш за все тому, що він для здійснення своїх власних цілей: визволення української нації й будови української держави – зумів зорганізувати коло себе не агентів, а Богунів, Нечаїв, Виговських, Кричевських..., зумів витворити з найкращих людей України аристократичний клас, який жертвою крови й життя себе з існуванням держави української зв'язав. Поки такий український аристократичний клас за Гетьмана Хмельницького існував, об нього всі спроби здеморалізувати Україну розбивались» [4, с. 181]. Вчений зауважує, що об'єднання за життя Хмельницького національної аристократії, привело до інтеграції всіх українських земель в одну державу.

Відсутність національного лідера рівня Богдана Хмельницького, вважає В. Липинський, породжує внутрішній розкол української аристократії, слабкість національно свідомих, державотворчих сил, що детермінує головну причину політичної катастрофи України – втрату її національної ідентичності. Вчений переконаний, що **без власної провідної верстви існування самостійної державності приречене на деградацію.** «Коли провідники нації заслабі на те, – говорить він, – щоб повести за собою масу, то вони мусять самі йти за масою. Коли верхи не можуть піднести до свого рівня низів, то вони мусять самі опуститись до рівня цих низів, або відірватись від нації. Спекуляція на політичній темноті народній, це одинокий політичний шлях для кожної слабкої аристократії» [4, с. 82–83].

В роботі «Україна на переломі» В. Липинський досліджує одну з найважливіших і найменш з'ясованих сторін діяльності Богдана Хмельницького – як провідника, учителя та творця нової української державної аристократії. Поневолена чужоземними загарбниками, невелика горстка тодішньої політичної еліти України була майже повністю зденаціоналізована. Нову провідну верству, гадає вчений, вдалося сформувати завдяки тому, що в межах українського етносу з'явився великий і мудрий лідер загальнонаціонального масштабу, який «...зумів знайти та вибрати найкращих людей і до послуху цим людям усю націю українську прихилити...» [4, с. 151]. У процесі відновлення української державності Б. Хмельницький вжив ряд засобів для перетворення козацької старшини в державно-адміністративну політичну еліту українського суспільства. Однак його смерть і подальше панування військової демократії в Україні загальмували процеси елітотворення.

Обґрунтовуючи теоретичні засади національної еліти, Липинський конструює архетипічний образ керівництва, при якому велика політична воля та особливі харизматичні якості Гетьмана творять аристократію для організації української держави. Така схема породжує певні аналогії між поглядами В. Липинського та іспанського філософа Хосе Ортеги-і-Гасета, який подібним чином пояснює виникнення і функціонування аристократії. На основі радикально-аристократичного тлумачення історії Хосе Ортега-і-Гасет твердив, що людське суспільство, за самою своєю природою, є завжди аристократичне, і характеризується динамічною єдністю двох факторів: меншості й мас. Меншість – це індивіди або група індивідів, що якісно відрізняються від натовпу. Згідно з Ортегою, **суспільство гармонійно існує в міру свого аристократизму і перестає ним бути в міру того, як утрачає аристократизм.** В одній із центральних філософсько-соціологічних робіт «Повстання мас» говорячи про аристократію Х. Ортега-і-Гасет зазначає таке: «Всупереч загальноприйнятій думці, не маса, а добірна людина живе у власній неволі... Це є життя, обернене в дисципліну, – шляхетне життя. Шляхетство визначається вимогами, обов'язками, а не правами» [5, с. 50]. Отже, за Ортегою, справжню аристократію відрізняє дисципліна духу, вимогливість до себе. Свої привілеї еліта завойовує власним авторитетом і самовідданою працею, тому шляхетність для неї – це синонім напруженого життя.

Велику увагу В. Липинського до питань політичної еліти України можна пояснити розумінням вченим того факту, що шляхетська верства безповоротно сходить з історичної арени, а разом з нею й ієрархія її цінностей. Теоретик українського консерватизму відчуває великий свій обов'язок перед українським народом: передати політичний досвід гинучого аристократичного класу наступним поко-

лінням. Взявши за об'єкт вивчення конкретний період Хмельниччини, вчений науково довів, що верхи а не низи народу мають вагомий державотворчий потенціал і відповідні стремління та волю. Тому, за Липинським, творцем і носієм державницької свідомості й ідеології є народна еліта. На цій основі зародилася переоцінка історичних подій Хмельниччини і діяльності Великого Гетьмана, який характеризується дослідником не тільки як організатор і керівник переможних національно-визвольних змагань, але й великим будівничим української державності європейського ґатунку. За логікою В. Липинського, **коли шляхта стане знову дійсною провідною верствою, тоді суспільство набуде гармонійного розвитку,** адже держава отримає в якості еліти свою національну аристократію і органи влади зможуть стабільно функціонувати.

Таким чином, переосмислюючи національно-визвольну боротьбу українського народу та висвітлюючи конструктивний потенціал політичної діяльності Б. Хмельницького, Липинський розвинув власну теорію української державності, засновану на династичних засадах. В рамках своєї концепції вчений здійснює модерну інтерпретацію головних проблем національного державотворення і приходить до висновку, що **спадкова гетьманська монархія була оптимальною формою державного правління в Україні не лише в добу Хмельниччини, вона також є ефективною для відбудови новітньої української держави.** Це твердження вчений ґрунтовно аргументує в своїй головній політичній праці «Листи до братів-хліборобів». Він переконаний, що неусвідомлення українськими предками у 1657 році історичної необхідності спадкової гетьманської влади довело до національної катастрофи тоді і продовжує свій згубний вплив нині. Якщо українці, за логікою Липинського, прагнуть створити власну державу, їм необхідно мати авторитетну і міцну політичну владу у формі дідичної монархії, яка орієнтується на одвічні традиції українського народу. В. Липинський узагальнив досвід попередніх поколінь для того, щоб, враховуючи історичні помилки, показати своєму народу правильний шлях до успішного втілення в життя української державності.

Резюмуючи концептуальні ідеї дослідження, треба відзначити, що визвольна війна українського народу під проводом Богдана Хмельницького не лише генерувала екзистенційну волю, зміцнила історичну пам'ять й національну свідомість українців, а й увінчалась **становленням політичного інституту – козацько-гетьманської держави.** Це посилило інституційну суб'єктність України та наблизило її до створення незалежної національної держави. За твердженням Ю. Фігурного, «становлення козацтва як нової військово-політичної сили,… національно-визвольна війна під проводом Б. Хмельницького стали зоряним часом, моментом істини для України, українців. Але це випробовування контрастно висвітлило, немовби спалах блискавиці в темну дощову ніч, силу і слабкість козацтва і його керівництва. Звільнившись від польського панування Україна потрапила в російське ярмо [14, с. 233]. Складні соціальні випробування Б. Хмельницький пройшов з честю, не схибив своїм принципам й не зрадив національних інтересів українців.

Надзвичайно злободенно постають вищезгадані суспільно-політичні проблеми і сьогодні, коли **Україна вже в котре за свою новітню історію опинилася на переломному етапі державного будівництва.** Тому «...вкрай назрілою необхідністю, – зауважує Ю. Римаренко, – є зосередження інтелектуальних сил країни на теоретико-політичній розробці концептуальних засад розвитку держави. Поки що вони стоять на узбіччі суспільних процесів в Україні... Самоосмислення державництва українським народом у всіх його прошарках ще не завершилося, очевидно через брак свідомості й територіального патріотизму. Той факт, що Україна тривалий час не була справжньою державою, її територія впродовж віків була розірвана між різними країнами, істотно вплинув на формування цінностей, звичок, уявлень людей, які проживали в різних регіонах» [10, с. 545]. Звідси випливає, що відродження національно-історичних традицій та історичної пам'яті – це основа консолідації нації та зміцнення суверенної державності.

Підсумовуючи вищесказане зауважимо, що наразі відновлена українська держава стоїть перед вибором алгоритму свого розвитку. Найбільшим викликом для держави є війна. Сучасний український історик, професор Гарвардського університету С. Плохій резонно у цьому контексті зауважує: «Війна змінює світ. Воєнні конфлікти перекроюють кордони держав, а також межі свідомостей, ідентичностей. І ми це бачимо в Україні: трансформувалося уявлення українського суспільства про себе, почалися процеси деколонізації, змінилося ставлення до мови й держави. Після Майдану було популярним гасло: «Свобода – це наша релігія». Тепер рефреном повторюються слова «Віримо в ЗСУ». Тобто з'явилася віра в державні інститути. Хоч традиційно вони мали надзвичайно низький рівень довіри. Унаслідок цієї війни відбуваються помітні трансформа-

ції. Історія для значної частини світу пишеться сьогодні в Україні» [8, с. 308].

Ми переконані, що візії розбудови новітньої української державності мають спиратися на потенціал своїх попередників, брати на озброєння досвід управління Б. Хмельницького і наслідувати його безкомпромісність у виборюванні цілісності України. Тоді буде довіра до інституту держави, який захищає національні інтереси суспільства, гарантує права і свободи особистості, забезпечує демократичні цінності, плюралізм думок, альтернативні вибори. **Постколоніальна Україна платить велику ціну за можливість будувати національну державу за європейськими стандартами й демократичними цінностями.** Нинішнє покоління не має права схибити і змарнувати державотворчі потуги Б. Хмельницького, військову доблесть козаків, жертовність Небесної Сотні та героїзм сучасних воїнів, які захищають вітчизну від путінської деспотії. Нова генерація політичного істеблішменту мусить брати на озброєння все краще з історичної спадщини, припиняти міжусобні ворожнечі владних угрупувань, лідерських амбіцій, політичних чвар, штучних маніпуляцій і керуватися національними інтересами держави.

Література:

1. Апанович О. Розповіді про запорозьких козаків. К.: Дніпро, 1991. 333 с.
2. Забужко О. Наша Європа. Збірка есеїв. Київ, Видавничий дім «КОМОРА», 2025. 304 с.
3. Липинський В. Листи до братів-хліборобів про ідею і організацію українського монархізму. Київ; Філадельфія, 1995. 470 с.
4. Липинський В. Україна на переломі 1657–1659. Замітки до історії українського державного будівництва в XVII-ім століттю. К.: Дніпро, 1997. 320 с.
5. Ортега-і-Гасет Х. Вибрані твори. К.: Основи, 1994. 424 с.
6. Пеленський Я. В'ячеслав Липинський – засновник державницької школи в українській історіографії. *Український історичний журнал*. 1992. № 2. С. 139–141.
7. Пеленський Я. Спадщина В'ячеслава Липинського і сучасна Україна. В'ячеслав Липинський. Історико-політологічна спадщина і сучасна Україна: Матеріали міжнародної наукової конференції. Київ, Луцьк, Кременець, 2–6 червня 1992 р. К. Філадельфія, 1994. 286 с.
8. Плохій С. Присмерк імперії Російсько-українська війна очима історика. К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2025. 376 с.
9. Потульницький В. Теорія української політології. Курс лекцій. К.: Либідь, 1993. 192 с.
10. Римаренко Ю. Права людини (громадянина), права націй (народів). Основи етнодержавознавства. Підручник / За ред. Ю. І. Римаренка. К.: Либідь, 1997. 656 с.
11. Салтовський О. Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до початку XX сторіччя). К.: Вид. ПАРАПАН, 2002. 396 с.
12. Скрутон Р. Як бути консерватором / пер. з англ. Катерина Диса. К.: Наш Формат, 2024. 232 с.
13. Слабошпицький М. Липинський для нас тільки починається. Липинський В. Україна на переломі (1657–1659). К.: Дніпро, 1997. 320 с.
14. Фігурний Ю. Київ – головний державотворчий центр України, осердя формування і становлення національного війська (від княжих часів до сьогодення). *Українознавство*. К., 2003. №2–3. С. 233.

Дата надходження статті: 30.06.2025
Дата прийняття статті: 07.07.2025
Опубліковано: 01.10.2025